

 BUTLLETÍ DEL
CENTRE EXCURSIONISTA
DE CATALUNYA

ANY VII

DESEMBRE

N.º 35

L'ALLEGAT DE LA COMTESA DE FOIX
PERA LA SUCCESSIÓ A LA CORONA D'ARAGÓ

Mateu, comte de Foix, vescomte de Bearn y de Castellbò, se casà ab l'infanta Joana, filla d'en Joan I, rey d'Aragó, en l'any 1392; los dos cònjuges tenien la mateixa edat, o sia disset anys. Lo rey y lo comte de Pallars, apoderat especial de Mateu pera tractar lo dit matrimoni, havien poch temps abans estipulat les condicions contingudes en lo contracte de 23 de Febrer, quals clàusules més importants eren les següents: Joana rebia de son pare com a dot 85,000 florins d'or d'Aragó, pagadors en dos plaços iguals, lo primer dintre'ls vuit mesos del casament que *se celebrarà e s'solemnitzarà en faç d'esgleya*; pera seguretats y paga del dot lo rey faria venda, ab carta de gracia a l'infanta y als seus per preu de la dita quantitat, de la vila, batllia y vegueria de Berga y Bergadà (1); Mateu s'obligava a fer escreix y augment dotal a Joana de 42,500 florins; «item en loch de cambra lo dit comte de Ffoig mantindrà a la dita senyora infanta son stat e sa casa

(1) Los homes de Berga y Bergadà feren homenatge a Jaume Escrivà, procurador de Joana, y als procuradors del rey Joan pera quan fossin absolts del anterior, en 16 Janer 1394 (pergamins del Arxiu de la Corona d'Aragó).

e encara son vestit, arreament e despens della e de tota sa familia despuys que serà en poder del dit Comte segons que del dit comte se pertany com axi sie acostumat en les parts de dellà que los senyors fan lo despens e mantenen lo stat a lurs mullers e ultra açò per extraordinaris e per ferne a ses voluntats donarà lo dit comte de ffoix a la dita senyora infanta cinch milia florins d'or d'arago cascun any durant lo dit matrimoni per los quals V^m florins ell dit comte assignarà e liurarà e entre mans metrà a la dita senyora infanta lo castell et vila de Maseres e altres llocs e rendes tantes que pujen cascun any als dits cinch milia florins»; Joana podia disposar lliurement de 30,000 florins si tenia fills, y de 85,000 en lo cas contrari; Mateu instituiria hereu de sos estats a un dels fills d'aquest matrimoni, y en falta de fills a una de les filles (1).

Quatre anys portava Joana de matrimoni quan morí son pare en 1396 sense fills, y se presentà la qüestió de la successió a la corona. En aquesta època no hi havia legislació fixa sobre aquest punt de dret públich. La pràctica constant donava al rey d'Aragó l'iniciativa sobre la successió y l'exercia ordinariament en son testament; a voltes lo poble o les Corts, disgustats, obligaven al soberà a canviar sa voluntat, y després de la modificació concedien a la disposició testamentaria tot lo respecte propri de la lley. En la familia reyal aragonesa havia quasi sempre imperat lo criteri de l'exclusió de les dònes; los últims testaments de Jaume I y Pere IV d'Aragó y de Frederich II de Sicilia eren d'exclusió; més los de Jaume III de Mallorca, Frederich III de Sicilia y Ramon Berenguer IV de Provença admetien la linia femenina.

No's coneix lo text del testament de Joan I, més en Pròsper de Bofarull assegura que fou otorgat disposant que, faltant fills, succeís a la corona'l seu germà Martí, quedant excluides les dues filles Joana, comtesa de Foix, y Violant, després duquesa d'Anjou.

No obstant, aquesta disposició testamentaria tenia

(1) Arxiu de la Corona d'Aragó, reg. 2,028.

poca importància: la successió venia ja establerta per l'últim testament de Pere IV, qui ordenava que en cas de morir son hereu Joan sense descendents masculins passés la corona a Martí, ab exclusió de les dònnes.

Més la casa de Foix mantenia viu lo record dels projectes del famós comte Gastó *Febus*, qui somniava la formació d'un poderós estat pirenench ab territoris de les dues vessants; los drets discutibles de la comtesa Joana a la corona aragonesa donaren ocasió per intentar la realització d'aquell somni. Ni Mateu ni Joana, joves de vintiun anys, podien madurar qüestions tant series: eren Geralda de Navalles, senyora de notables qualitats, mare de Mateu, y sos concellers, los directors de la tramoya. Abans de la mort de Joan I, dos senyors catalans havien sigut los millors concellers de Geralda, y eren Roger de Besora y lo comte Huch de Pallars; en 1396, al iniciarse les reclamacions de la comtesa de Foix, Roger de Besora ja havia mort y lo comte de Pallars va interrompre sa amistat ab aquella cort.

Joana fundava sa reclamació en anteriors exemples de successió femenina ab preferència a la masculina lateral, y invocava'l contracte de matrimoni de sos pares Joan y Matha d'Armagnac, en qual ocasió Pere IV disposà que les filles d'aquells, a falta de descendència masculina, tindrien dret o facultat de regnar.

La cort de Foix-Bearn formà alguns allegats o memorials dels drets de la comtesa Joana pera demanar lo regne d'Aragó, ducat de Girona, *comtat* de Cervera y los béns de sa mare.

Havem trobat un d'aqueixos documents històrichs en llengua bearnesa, copiat en la collecció Doat de la Biblioteca Nacional de París, volum 163; y creyentlo inèdit passem a publicar-lo:

«Seguense las causas que la Senhore infante Done Joanne Daragon, primogenite enten Domandar en lo Royaume Daragon las quals dits et aferme que s'apertienin segon dret de nature Divinau canonic et civil.

»Prumerament enten a demandar toute la terre, dot et maridatge que la tres puxante done Madone Matha d'Armanhac Mayre de la ditte senhore, portà au tres puxant noble seignor Joan Darago ala doncs Duc de Girone payre de la ditte seinhore infante.

»Item plus demande et dits que aluy s'aperthiey lo Ducat de Girone, lo comtat de Cervere et toutes les austres terres que tenie ni possediue quoad se fe lou dit Matrimoni, abbans que succedís en lo Royaume Daragó.

»Item que per la mort deu Rey en pè Daragó sa enrer de bonne memorie lou dit Joan ala Doncs Duc de Girone son payre succedí en lou dit Royaume Daragon aluy appertenen tant de dret de nature, dret escriut ou no escriut et dret testamentari lo qual Realme tienco et possedi aux termis de sa vite pacifique-mens et quietemens chens nulle contradiction.

»Item plus dits la ditte senhore que es filhe legitime naturau deudit Rey enJoan Darago darremens deffunt au quoad la ditte seinhore deu succedir en lou dit Reyaume et Ducat et totes austres terres et dominatios que tienco ni possedi per lous termis de sa vite ni tenir ni possedir aluy s'appertiene ni appartenir pode ni deve, perque la ditte seinhore infante demande, &.

»Item plus dits, que si lo cas endevenie que agos empediment au Royaume Daragon ou en partide dequet, que au ducat de Girone et austres terres que lou dit Duc tiencos abans que fos Rey, que acqueres lo devin estar donades chens nul empachement ni contrastau, tout dret escriut ou no escriut que om poudos au contrari allegar.

»Item plus dits que si en lou dit Royaume les feyt Empachement que en sa legitime, so es la quarte part, no deu estar feyt nul empachement abans acquere lo deu esser donnade chens nulle contradiction, la qual legitime lou dit seignour Rey son payre ni nul autre segons dret divin, canonic, ni civil, ni dret de nature no pot ni deu tore.

»Item plus demande que lo maridatge autreyat et donat per lo seignour Rey son pay a la ditte seinhore entregrement, lo sie pagat que restan quarante quoadte mille floris Daragon.

»Item plus dits que si en nengune maniere ere Empachade en lou dit Reyaume et que no y succedís, que en lo Ducat de Girone et austres terres succedís et plus agos deu Reyaume ensempe ab la ditte terre dessus ditte entro a la valour de trente mille floris darrende, la qual terre et rende dessus ditte pusquen succedir sos Enfans si ni a et si no ni a pusque far a sa Guise et

a sas propnis voluntats en son testament de la valour de oeytante cinq mille florís Daragon et lo plus que tornas a la corone.

»Item que si ere dit ni allegat per lo contrari que la terre dessus ditte fos anexat a la corone et que per estil de pays no se pousque partir de la corone que en aquet cas en autre locq et pays daquere lou fos bailhat a la valour et rende de la terre dessus ditte.

»Item que si ere dit que si no si trobave terre que valous acquere terre dessus ditte que lo fos fornit Rendes en austres locqs que montas atant de Rende com dessus es dit.

»Item plus demande la ditte senhore tant per la honor de la corone, a la qual a renontiar et tant per lo dret de sa legitime aluy appertenent, tant per tous austres drets aluy appertenents vol et demande que lo sie bailhade la somme de tres cens mille florís.

»Per que la ditte senhore infante Done Joanne Daragon pregue caraments et affectuosaments a vous Mossur lo comte de Foix mon fray et a Madone la comtesse ma sor, et a vostre honorable cosselh, que vous plasie en dret aquest feyt et las causes dessus dites me vulhats acosselhar et bon cosselh donnar et enqueres aiustar ou mermar, corregir et enmendar com vos sera vist fasedor.»

Aquest document, que en 1666 era conservat original en lo castell de Pau (segons advertencia de Doat), sembla ser una renovació o modificació del primer allegat presentat a Çaragoça pel bisbe d'Oloron y a Barcelona pel de Pamiers quan la mort de Joan I en 1396. Son darrer paragraf indica que Joana era ja viuda y que tractava de reclamar novament al rey Martí, desenganyada d'obtenir la corona, pera arreplegar al menys los béns de la mare y lo patrimoni particular del pare.

Mateu havia mort lo 5 d'Agost de 1398 sense fills, y tots los estats de la casa de Foix-Bearn passaren a sa germana Isabel, esposa d'Archambal de Grailly.

Lo document que havem donat a llum correspon, donchs, al temps de la comtesa Isabel, o sia entre 1398 y 1407, any de la mort de Joana d'Aragó.

És explicada per tots los historiaires catalans l'invasió feta en 1396 pel comte Mateu al reclamar la corona, y

com fou processat y condemnat a perdre lo vescomtat de Castellbò y demés possessions catalanes.

En 1400 lo rey Martí retornà a la casa de Foix lo dit vescomtat, més se reservà Castellví de Rosanes y Martorell. Lo comte demanà en 1408 aquestes possessions, més lo rey no accedí; en 1410 nova petició a les Corts, també denegada. Llavors, davant l'interregne y compromís de Casp, lo comte Joan de Foix, fill d'Isabel, obtingué de Violant de Bar, viuda del rey Joan I d'Aragó, una promesa, en forma d'escriptura de conveni, de fer restituir al comte la baronia de Castellvell, Martorell y Castellbisbal, en lo cas de que la sentència de Casp sia favorable a sos descendents (1).

Com no fou proclamat rey en Lluís, duch de Calabria, nét de Violant de Bar, no hi hagué lloch al compliment de dit conveni.

En quan a Joana, comtesa viuda de Foix, encara la trobem a Bearn en 1403, segons un document fet en lo convent de frares menors de Morlàas lo 8 de Novembre (2). Morí a Valencia'l 21 de Març 1407, essent son marmessor Garcia de la Rague (3).

JOAQUIM MIRET SANS

(1) Aquest document és de 20 de Janer 1412, y es conserva en los *Archives Nationales de Paris*, carton J. 880. Tractava, ademés, aquet conveni, de l'entrega dels estats de la casa de Luna a la de Foix. Son dret se fundava en lo testament de Lop, primer comte de Luna, del any 1358; instituía hereva universal a sa filla Maria (que 14 anys més tart se casà ab l'infant Martí), ab condició de que si moria sense descendencia masculina passarien los estats de Luna al vescomte de Castellbò, nebot del testador. Maria de Luna morí en 1407, y son fill Martí, rey de Sicilia, morí també dos anys després sense successió legitima, deixant per llegat lo comtat de Luna a son fill natural. Lo comte de Foix, successor dels vescomtes de Castellbò, tenia, per lo tant, dret al referit comtat aragonès. (Biblioteca de l'Academia de l'Historia, manuscrits C. 148.)

(2) Arxiu de Pau, serie E. 423. D'aquest pergami penja'l segell de Joana, de cera verda, rodó de 40 mil.; l'inscripció, destruïda; escut partit, ab les armes de Bearn, Foix y Aragó.

(3) Arxiu de Pau, E. 420. Transacció entre Archambal, comte de Foix y Garcia de la Rague, executor testamentari de Joana d'Aragó.

CATALECH ESPELEOLOGICH

DE CATALUNYA (1)

(Acabament)

CONCA DE TREMP

Aramunt. 265)—COVA DEL BOU MORT.—En la vessant meridional de la montanya del meteix nom. Dins d'ella se formen, segons diuen, grans masses de gel de l'aigua que brolla per tots costats.

ITINER. Camins vehinals; a uns 10 kilòmetres de Tremp.—TER. G. Calices cretàcees.—BIBLI. Madoz, Puig y Larraz.

Llimiana. 266)—COVA DEL MONTSECH.—Se troba en el marge esquerra del Noguera Pallaresa y se fica sota Montsech de Llimiana més de mitja hora. Té moltes estalagmites y ofereix, com el *Forat del Orb*, la particularitat de que quan fa llevant surt per la seva boca un doll d'aigua de més de tres moles.

ITINER. Camins vehinals.—TER. G. Calices cretàcees.—BIBLI. Madoz, Puig y Larraz.

267)—COVA DE LES GRALLES.—Té una entrada espayosa y és coneguda en el país per haverse cregut trobar or en unes arenisques plenes de mica que hi ha en son interior.

TER. G. Calices senonenses.—BIBLI. Vidal, *Lérida: Bol. de la Com. del Mapa geol.*; Puig y Larraz.—EXPLORACIÓ. Vidal.

PALLARS

Escaló. 268)—COVA DE LA VERGE DE LA ROCA.—Ermita

(1) LO CENTRE EXCURSIONISTA agrahirà moltíssim que tots los socis que tinguen notícies de coves y avenchs, no incloses en aquet Catalech, se dignin enviarles per completar-lo, com també si hi hà alguna nota equivocada que merceixi l'esmena.

construïda en l'interior d'una caverna, a un quart d'hora al E. del lloch d'Escart.

ITINER. Camins vehinals.—TER. G. Calices cambrianes.—BIBLI. Madoz, Puig y Larraz.

Estahon. 269)—TABACH DEL PUIG.—Cova situada al O. del lloch d'Ainet de Cardós, en la montanya del mateix nom.

TER. G. Idem.—BIBLI. Idem.

Esterri de Cardós. 270)—NIU D'ENCANTADES.—Està situada en la vall de Cardós, a la mà esquerra.

TER. G. Calices cambrianes.—BIBLI. Verdaguer, *L'Excursion.*, 1884; Puig y Larraz.

Montiberri. 271)—LA COVA.—No tinc cap dato referent a n'ella.

Gurp. 272)—COVA DE GENERA.—Té uns 30 metres de fondària. La tradició diu que en aquesta cova may s'hi ha acabat la cristiandat. Era habitada fins fa poch. Vora la meitat del seu recinte hi hà un petit pou quasi ple d'òssos de persona. El Dr. Antoni Mir, metge de Tarragona, se n'emportà un crani notable.

BIBLI. *Interr. del Centre Excursionista.*

SEU D'URGELL

Montanisell. 273)—CAVERNA DE BULURMINI O COVA DE SANTA FE.—Vora Cellent. Es molt extensa y fonda, y en son interior hi hà un gran nombre de concrecions calices.

ITINER. Camins de ferradura.—TER. G. Calices infra-cretàcees.—BIBLI. Madoz, *Dic. geogr.*; Puig y Larraz.

Tolriu. 274)—COVA DE BORGUNYÁ.—Al peu de la montanya y vora'l poble de Bar. Es molt extensa, ab varies ramificacions, y diuen que en l'interior s'hi sent una

gran remor produïda per la caiguda de l'aigua del sostre y parets.

ITINER. A 5 kilòmetres de Bellver.—TER. G. Calices devonians.—BIBLI. Miñano, *Dic. geogr.*; Puig y Larraz.

Tuixent. 275)—COVA DE TUIXENT. En la serra de Cadí, vora'l camí de Jora a Tuixent. És bastant espayosa y sembla haver estat habitada en èpoques passades.

ITINER. Camins vehinals.—TER. G. Calices cretàcees.—BIBLI. Saint-Saud, *An. de l'Assoc. d'Excur. catal.*, 1881; Puig y Larraz.

VALL D'ARAN

276)—EMBUT DEL JUEU.—Avench en que's precipita'l riu Jueu, que, després d'haver recorregut 1 kilòmetre sota terra, apareix en la *Gola del Jueu*.

TER. G. Calices silúriques.—BIBLI. Reig, *El Valle de Arán*.

277)—TROUGH DEL TORO.—Aquest avench pertany actualment al Aragó; però'l cito perquè en ell s'engoleixen les aigües del macís d'Aneto, que en lloch d'anar a augmentar les del Ribagorçana y Essera, conforme exigeixen les formes del terreno, atravessen soterraniament la serrallada que serveix de límit entre la Vall d'Arán y la Ribagorça y apareixen en la *Gola del Jueu*, després d'un recorregut soterrani de 4 kilòmetres ab la perdua d'un nivell de 600 metres. No's té cap dupte de la veritat de semblant fet, per quant s'ha observat que quan hi ha tempestats en la Maladetta, creix el riu Jueu encara que hi hagi sequetat en la Vall d'Arán, y que les arenes, pedres y restos que arrastren les aigües coincideixen perfectament ab les del torrent dels Aigualais que's precipita en el *Trou del Toro*.

TER. G. Calices silúriques (?)—BIBLI. Reig, *El Valle de Arán*.

278)—El riu *Malo* se fon, en part, en una caverna en la qual s'hi ficà, uns quants anys enrera, un home de Tudós mogut per la curiositat; y seguint un corredor estret

trobà tres avenchs; després li faltà la llum y se perdé, no logrant sortir fins al cap de 24 hores.

TER. G. Idem.—BIBLI. Idem.

Bausen. 279)—COVA DEL POBOSTÁ, COVA DE LA FONT DELS MENESES.—Caverna natural de la qual surt molta aigua saturada de sals de ferro. Està a dues hores del poble.

ITINER. Camins de ferradura.—TER. G. Calices cambrianes.—BIBLI. Aldana, *Rev. minera*, II; Puig y Larraz.—EXPL. Aldona.

SEGONA PART

FENOMENS HIDROLÒGICHS (1)

I

LLOCHS HONT SE FONEN LES AIGUES

Aiguafreda. 280)—LA BANCÓ O ABENCÓ.—Vora dit poble se fonen les aigües de la riera de la Bancó, anant a sortir a Bigues.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Centelles.

Bofia. 281)—En la montanya de Guixés hi hà un gran dipòsit natural de neus, en qual fons hi ha un forat obert en la roca per hont se fon l'aigua.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Solsona.

(1) En aquesta segona part de nostre Catàlech no seguirem l'agrupació per comarques. A indicació del Sr. Pere Alsius, de Banyoles, hauriem seguit l'agrupació per conques hidrogràfiques, però'l poch nombre de datos recullits y enviats m'ha fet desistir.

Castellar del Riu. 282)—En la *Font de Tagart*, situada en los Rasets de Peguera, a 2,000 metres, se fonen les aigües per complert, no sabentse'l punt de sortida. La tradició diu que surten dues hores més avall.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Berga.

Tortosa. 283)—Al *Barranch de Sant Antoni* se fonen les aigües al poch trajecte de sortir.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Tortosa.

II

LLOCHS HONT SE SENT REMOR D'AIGUA SOTA TERRA

Montseny. 284)—Sota'l pich de *Les Agudes*, en la vesant de Sant Marsal, en una *corredera* coneguda per la *Fatxada del Castell*, propietat del comte de Creixell, y vora l'esmentat santuari, hi ha una esquerda en la que's nota perfectament el soroll d'una corrent soterrania. En diferents èpoques ne surten dues o tres moles d'aigua, que torna a desaparèixer abans d'arribar al naixement del Tordera.

Purroy. 285)—A ponent del poble, sota la capella de Santa Agna, situada al cim d'un turó, hi ha'l *forat de Santa Agna*. La tradició diu que s'hi sent remor d'aigua, de manera que l'any passat hi volien fer treballs pera extrèurela.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Berga.

Sant Julià de Ramis. 286)—En la falda de la montanya, del costat de sol ixent, tirant roques sobre'l terror, desde una altura de 4 metres, se sent ressonar com si fos vuit, y posant l'orella a terra se sent correr un regaró d'aigua.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Girona.

Sant Llorenç de la Muga. 287)—Al cim del puig de

Sant Jordi, y al costat de la capella del Sant, se sent, segons se diu, la remor d'un gran torrent; y, segons tradició, un dia's desbordà per un esquey de la penya amenaçant destruir la vila; però's lliurà ab la prometença de complir un altre any la costum de dir una missa a l'esmentada capella.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Lladó.

Sarradell. 288) — CARAU DEL OS O DEL HOME MORT. — A tres quarts del poble hi ha un forat del que'n surt aire y dintre s'hi sent remor d'aigua. La tradició diu que en aquet forat hi caigué una noya que portava caputxa: aquesta se féu en dos troços, y l'un sortí per la font de Sarradell y l'altra per la font de Rivert.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Tremp.

Fontrubí. 289) — Vora les cases del poble hi ha una gran roca en qual interior se sent una remor molt forta que la gent creu és aigua.

III

FONTS INTERMITENTS

Caldes de Montbuy. 290) — LA FONT FALSA. — A mitja montanya del *Farell*, més amunt del *Pasqual*, anant cap a Sant Llorenç. Passa dos o tres anys sense rajar, y devegades al mig del estiu, encara que no haja plogut, treu una mola d'aigua. Aquesta quantitat és variable; l'aigua és molt fresca y sol apareixer tèrbola.

Collbató. 291) — En les *Soleyes* hi han fonts intermitents anomenades *Mentiroses*, que donen, després de moltes plujes, fins a dues moles d'aigua, la qual arrastra restos de pins, sent aixís que no n'hi ha en l'encontrada, y deixa un llot groch per allà hont passa.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Mollet.

Bigues. 292)—**LES BARBOTES.**—Deus d'aigua que brollen de les esquerdes de la roca ab intermitències; algunes vegades l'aigua surt tèrbola. La tradició creu que aquesta aigua ve de llunyes terres.

Espionellà. 293)—La deu d'Espionellà, situada en una gran plana dita *Pla d'en Martis*, està molt temps seca; de vegades s'ha sapigut haver plogut lluny y raja, sortint també peixos y anguiles; al principi l'aigua és tèrbola.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Lladó.

Estopinyà. 294)—**FONT DE MANDRAGOLA.**—Regularment n'ix poca aigua, però quan vol ploure s'avia de manera que n'ix més de dues moles. El color de l'aigua és natural.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Berga.

Gurp. 295)—**FONT DEL MOLÍ.**—Se troba a un quart del poble. Aquesta font augmenta son caudal sense haver plogut en l'encontrada, sobre tot quan fa llevant. L'aigua és clara y fa tosca, arrastrant fulles; la quantitat és d'algunes moles.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Tremp.

Monistrol de Montserrat. 296)—Hi ha un forat que, com més sequedat hi ha, més augmenta de caudal. Açò és senyal de que plourà aviat.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Mollet.

Navés. 297)—**RABEIX DEL CAVALL.**—Quan plou en el poble de Canalda, que està situat a tres hores, al altre costat de montanya, d'aixuta que era la font augmenta fins a dues moles. La tradició conta que, haventli caigut a un pastor l'*escudella* en la *Bofia* (a 6 hores), sorti en lo *Rebeix del Cavall*. El color de l'aigua és natural.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Solsona.

Lo Prissat. 298)—**FONT DE LA BADELLA.**—Al peu del

riu Llobregat, en la vora del congost de la *Garganta*. Aumenta de caudal, encara que no molt sovint, essent natural el color de l'aigua.

TER. G. Cretaci sup.—BIBLI. Thos y Codina, *El agua en la tierra; Interr. del Centre Excur.* Delegat de Berga.

Ribert. 299)—FONT DE RIBERT.

Sarradell. 300)—FONT DE SARRADELL.—Aquestes dues fonts presenten els mateixos fenòmens que la de Gurp.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Tremp.

Tarrassa. 301)—CAUS DEL GUITART.—Se troben en l'origen del torrent anomenat *La Xuriguera* y al peu de la montanya de *Can Ubach*. Són uns forats oberts en la roca pels quals surt l'aigua a llargues y desiguals èpoques de temps. Després d'estar sechs per espay de molts mesos, y devegades anys, de sopte se sent una remor confosa que va creixent y acostantse poch a poch, sortint a la fi ab gran furia un doll abundantíssim d'aigua acompanyada de palets. L'aigua que surt és rogenca y abunda en sals calices; la gent del país diu que ve dels Pireneus. Després d'alguns mesos de brollar, de sopte s'estronca, quedant lo terreno completament sech per un espay de temps que guarda relació ab les plujes.

ITINER. Tarrassa; riera de Gayà.—BIBLI. Cadevall, *Flora del Vallès. Bol. de la Real Acad. de Cien. de Barcelona*, 1894.

Torrelles de Foix. 302)—LES DOUS.

TER. G. Triàsich.—BIBLI. Thos y Codina, *El agua en la tierra.*

Tortosa. 303)—BUFADORS DE LLORET.—Quan fa'l llevant fort surt gran quantitat d'aigua, fins al punt de formar el riu *Barrach*, que recorra un trajecte de 3 hores abans d'arribar al Ebre.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Tortosa.

Valldau. 304)—FONT DE SANT BARTOMEU.—Prop de *cal Gori y Hostal de Sant Bartomeu*. Del fons de la terra dona pas a tal abundancia d'aigua que sembla un riu. La tradició diu que aquestes aigües venen del Pireneu.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Berga.

IV

FONTS QUE ARRASTREN FULLES QUE NO SÓN DE L'ENCONTRADA

Cistella. 305)—FONT DE LA BARROTADA.—Hi han vist sortir fulles de faig.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Figueres.

Rocacorva. 306)—Al peu de l'ermita hi ha una font de la qual surten fulles que no són del país. La gent diu que venen de Mallorca, com l'aigua.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Gerona.

APENDIX ⁽¹⁾

Santa Maria de Mirallés. 307)—COVA DE FRANSOLA.—Descoberta l'any 1894 per mossèn Joan Segura y mossèn Esteve Puig, els quals hi trobaren restos de ceràmica primitiva.

TER. G. Calices cretàcees.—BIBLI. *But. del Cent. Excur.*, any IV.; Puig y Larraz.

Sant Miquel de Culera. 308)—COVA DEL MANE.—En la montanya de *Coma d'Infern*.

(1) Posteriorment a l'agrupació de les coves, avenchs y fenòmens hidrològichs, havem rebut o trobat més notes, que incloem en aquest *Apèndix* sense agrupació de cap mena.

BIBLI. *Interr. del Centre Excursionista.*

Avinyonet. 309)—Garriga d'Avinyonet, entre aquesta població y Figueres.

BIBLI. Idem.

310)—COVES DE MAGDALENA.—En la montanya de la Mare de Déu de la Salut.

BIBLI. Idem.

Rocacorva. 311)—Una cova.

Canalda. 312) En aquet poble hi ha diversos forats de profunditat desconeguda.

BIBLI. Idem.

Espluga Llorna. 313)—COVA D'ESPLUGA D'ESCORÁ.—A mitja hora al SE. del poble.

Butner. 314)—BAUMA DELS TERNALS.—En el marge esquerra del riu Aigua de Vall.

Erinyà. 315)—COVA DE LES LLENES.—En el Congost d'Erinyà.

Ossera. 316)—COVA DEL OS.—A mitja hora del poble.

Ildecona. 317)—COVA DEL PUIG.—En un serralet situat a un kilòmetre al SE. de la vila. La seva boca té un metre escàs de diàmetre, y en son interior hi ha una sala gran hon s'hi veuen alguns forats que són entrades de galeries.

BIBLI. *Interr. del Centre Excursionista.*

318)—COVA DE SANTA MAGDALENA.—A una hora al NO. de la vila. Hi féu vida eremítica D. Romuald Simon de Pallarés en 1702, y hi fundà la capella de Santa Magdalena. L'entrada és espayosa y en son interior s'hi xopluguen molt bé 150 moltons. A mà dreta hi ha diferents sales, en una de les quals brolla una font.

319)—LO AUBELLÓ.—A un quart al S. d'Ulldecona se troba'l xuclador d'aquell nom, format per un pou de 2 metres de diàmetre. No ha pogut sondejar-se. Se creu que comunica ab el Mediterrani, distant uns 10 kilòmetres. Aquesta creencia's funda en que vora'l barri de Sant Pere, terme d'Alcanar, s'ha vist brollar una aigua que tenyia de negre les ones del mar.

BIBLI. *Interr. del Centre Excursionista.*

La Roca del Vallès. 320)—COVA DEL MARXANT.—A tres quarts al S. del poble. Està formada per una sala quasi circular d'uns 5 metres de diàmetre.

321)—COVA FORADADA.—No és més que una gruta, al N. del poble y al peu del castell. Avuy està tapada, però's creu que desde'l castell s'hi baixava per una escala soterrania.

322)—COVA FORADADA.—Al NE. de Séllechs, en la propietat de can Gol. No té importància.

BIBLI. *Idem.*

Orià. 323)—Hi ha una cova que no ha sigut explorada. Se troba a una hora del poble; d'ella surt la *Font de la Serra Jordia*.

Aiguafreda. 324)—FONT DE SANT EMILI.—En la riera del Congost. S'ha observat que queda seca y torna a brollar sense que plogui pels encontorns. Diuen que senyala cambi de temps.

BIBLI. *Idem.*

325)—LES FONTETES DE FONT-MOLSA.—Alguns vegades s'hi han vist fulles d'arbres desconeguts en el país.

BIBLI. *Idem.*

326)—FONT-LLÒBREGA.—En el *Clascar* de Bertí hi ha la font d'aquell nom, de la que's conta lo mateix que l'anterior.

BIBLI. *Idem.*

Centelles. 327)—**LA FONT GROSSA.**—A can Castellà de la Parera. Diuen que arrossega fulles de faig.

BIBLI. Idem.

Valls. 328)—Una cova prop el riu Gayà, segons notícies. Els que hi han entrat diuen que recorregueren set pisos de fondaria.

Vallirana. 329)—**AVENCH DE LA VINYA DEL TITA.**—Té 17 metres de fondaria y és el més fondo que's troba al *Pla d'Ardenya*. Hi baixàrem junt ab en Joseph Mas, trobantlo obstruït.

TER. G. Cretaci.—EXPLO. Font y Sagué y Joseph Mas, en Setembre de 1897.

330)—**AVENCH.**—En el mateix *Pla d'Ardenya*. Té sols 6 metres, estant també obstruït.

TER. G. Idem.—EXPLO. Idem.

Begues. 331)—**AVENCH DE CAN SADURNÍ.**—Forma dues boques de 4 a 5 metres de diàmetre y té 75 metres de profunditat. Son fons forma una ampla cova y està obstruït per les pedres y òssos caiguts de dalt.

TER. G. Idem.—EXPLO. Font y Sagué en Desembre de 1897.

Bigues. 332)—**FORAT DE LA BAGA DE CAN TORRELLA.**—És un avench format per una dislocació de les capes geològiques. Sols pot baixarse fins a 13 metres, donchs està ple de runa. Hi ha una esquerda lateral que ab molts treballs pot seguirse 7 metres.

TER. G. Calça triàsica.—EXPLO. Francisco y Ramon Maspons y Anglasell y N. Font y Sagué, en Juliol de 1897.

333)—**CAU DE LA GUILLA.**—Dalt dels singles de Bertí. Està format per una esquerda de 100 metres, aixamplada per una corrent d'aigua, y al final d'ella's troba un aixamplament de 40 metres, refugi de les rates-pinyades dels encotorns. Hi ha gran quantitat de terra coprolítica.

TER. G. Calices numulítics.—EXPLO. Francisco y Anton Maspons y Anglaseu, Pere Pagès y N. Font y Sagué, en Juliol de 1897.

CONCLUSIÓ

Per fi havem acabat les notes recullides, y ab elles el *Catàlech Espeleològich de Catalunya*. Estem molt lluny de creure que aquet sia complert, puix sens dubte hi ha moltes més coves y avenchs de que no tenim noticia; però sí que podem dir que és el més complert fins avuy, donchs en Puig y Larraz sols ne cita 164, y nosaltres arribem a 333. Fins ara's pot dir que no havem fet més que pendre nota de lo que hi ha: la feina encara s'ha de fer; ara cal fer la comprovació, com me deya en Denis Puig, verdaer introductor d'aquesta ciencia a Catalunya; recorre nostra patria ab el *Catàlech* a la mà, explorar les entranyes de la nostra terra y treure'n totes les ventatges que'ns sia possible pera llum de la ciencia y bé del pròxim.

N. FONT Y SAGUÉ

SECCIÓ OFICIAL

SOCIS ENTRATS DURANT LO PRIMER TRIMESTRE DE 1897

SOCIS RESIDENTS

D. Manuel de los Rios. — D. Joaquim Torres Vidal. — D. Estanislau Segarra Vilalta. — D. Hermenegild Puig y Sais. — D. Joan Balaguer y Fius. — D. Pere Estol. — D. Joan Mateu. — D. Arthur Masrriera y Colomer. — D. Joseph Soler y Palet. — D. Joan Serra y Solé. — D. Joaquim Ribera y Cuadreny. — D. Francisco Llibre.